

Hoppál Mihály

Sámánok között

Kínai naplójegyzetek, 2001

Először 1991-ben jártam Kínában. A két ország tudományos akadémiái közötti együttműködési szerződés keretében érkeztem négyhetes tanulmányútra. Kína akkor, a kelet-európai változások után néhány évvel még maga volt a változatlan világ. Az akadémia illetékeseivel hosszan vitáztunk, hogy mehetek-e vidékre, találkozhatok-e sámánokkal, éppen úgy mint a korai nyolcvanas évek Szovjetuniójában. Aztán mégis eljutottam a hatalmas ország északkeleti részébe, Mandzsúriába. Ott találkoztam a helyi mandzsú kutatók segítségével életemben először egy igazi, klasszikus értelemben vett sámánnal. Az idős mandzsú sámánról készített fotó egyik könyvem címlapját díszíti (Sámánok: lelkek és jelképek, Helikon, 1994). Amikor aztán négy év múlva ismét elmentem Csangcsunba, elvittem a könyvem, amelyben megjelentek azok a fotók is, amelyeket a kínai kollégáktól kaptam. Az öreg sámán ezt már nem érthette meg. Akkor egy másik mandzsú sámánnal találkoztam, aki azóta szintén meghalt.

Újabb öt év múltán megint eljutottam e hatalmas országba. Az első utam alkalmával látott, akkor még csak megkezdett építkezések befejeződtek, így a többsávos belső körgyűrű autópálya a városon belül, a hatalmas szállodák és bevásárlóközpontok teljesen új arcát mutatták a fővárosnak. S mondhatom, hogy a vidéki kisváros Csangcsun, amelynek legjobb épületeit még a japánok építették (ez tűnt fel egy évtizeddel korábban) teljesen megújult, húsz-harminc emeletes szállodáival és sugárútjaival. 2000-ben már többsávos autópályán robogtunk Jilin felé, ahonnan kimentünk egy újabb sámánhoz. Majd egy évvel később konferencián vettem részt, ahová mint a Nemzetközi Sámánkutató Társaság elnökét hívtak meg.

2000-ben Hailarban is jártam, ahol a környéken élő evenki népcsoport, valamint a dahurok és orocsok képviselőivel találkozhattam. Megnéztem a helyi múzeum gazdag anyagát, amelyben többféle sámánruhát és kelléket állítottak ki. Ott külön kutatóintézet működik, amelynek munkatársai ezeket a kis, néhány ezer lelket számláló kisebbségeket vizsgálják, folklórjukat és kínai nyelv nyomása alatt egyre jobban eltűnő nyelvjárásaikat. A két utolsó utam alkalmával már videofelvételt és több száz fényképet készítettem az általam látott sámánszertartásokról.

A videofelvételek a néprajzos-etnológus számára lehetővé teszik, hogy a lehető legpontosabb leírást készítse a látottakról. A hagyományos néprajzi leírás – az etnográfia tudománya innen nyerte elnevezését – ugyanis az emlékezetre hagyatkozhatott csupán, esetleg néhány fényképre, amelyet ott a helyszínen készített a kutató. Az emlékezet pedig mindig csal egy kicsit, mert végtelenül szubjektív és szelektív,

vagyis válogat az események közül. Mint kutató, többször megtapasztaltam, hogy mennyire eltér az a kép, amit emlékezetem őriz a napi eseményektől, attól, amit a videokamera megörökített. A könnyen kezelhető, több órás folyamatos felvételt lehetővé tévő, lámpák nélkül is működő videokamerák egy teljesen új stílusú néprajzi gyűjtést tesznek lehetővé. A néprajzi leírás képi rögzítéssé lesz, a részletek közeli megmutatásával, a hiteles hangfelvételekkel kiegészítve. Különösen fontos lehet egy-egy rítus megörökítésekor az események ritmusának a rögzítése, az hogy miként, milyen ritmusban követik egymást a lényeges mozzanatok, és hogy a szokás egyes elemei milyen hosszú ideig tartanak. Kiderült például, hogy a sámándobolást ott a helyszínen szinte elviselhetetlenül hosszúnak éreztem, pedig valójában alig haladták meg az öt-hat percet. Mintha a sámándob megállítaná az időt! Az alábbiakban a 2001-es tanulmányutam néhány tapasztalatát teszem közzé.

1.

Gyönyörű nap volt, felhő se volt az égen. Jilin városából egy jó órányira – talán még annyi sem – most készült el a néhány épületből álló falumúzeum. Pontosabban úgy alakították ki az épületeket, ahogy azok régen álltak, olyan udvarházszerűen, vagyis szemben a bejárattal a főépület, a gazda lakóháza, amely beosztás szempontjából nem különbözött a két oldalt álló valamivel kisebb épületektől. A bejárattól jobbra és balra nyílt egy-egy szoba, amelynek két oldalán megtalálható a fűthető ágy-emelvény (amelyre csak cipő nélkül lehetett fellépni). Végig ablakok nyíltak nyugatra és keletre. A középső helyiségben két tűzhely, nagy üstöknek való lukakkal középen – télen innen fűtötték az ágyak is használt "kang"-okat.

Amikor megérkeztünk, már folytak az előkészületek. A konyhában, vagyis a középső helyiségben az üstökben víz forrt, és láttam, hogy előkészítik a darált kukoricamálét (vagy kölest?) a szertartási ételekhez. Az oszlopos tornácon ott álltak a falhoz támasztva a sámánok dobjai. A jellegzetes kerek mandzsú dobok (kb. 60 cm átmérőjűek), amelyeknek a fogója egy tenyérnyi rézkarika, amit vékony bőrszjak kereszt alakban kötnek a dob kávájához. A szjak elhelyezése és csomózása egy-egy csoport (klán vagy nagycsalád), vagy a sámán egyéni jellegzetessége, ismertető jegy.

Állítólag ez a házegyüttes, falumúzeum és turista-motel együtt csak nemrégiben készült el, és jellemző, hogy egy vállalkozó építette fel (fiatal felesége lett a főnök), és az éledő mandzsú etnikus öntudat jellemzője, hogy ilyen falumúzeumokat építenek a turista létesítmények mellé. Azt lehet mondani, hogy teljesen hiteles, a hagyományokat követő az épület, mert mind a három mandzsú sámánál tett korábbi látogatásaim alkalmával pontosan ilyen beosztású házakban jártam.

A bal oldali szoba végébe néhány dolog már oda volt készítve, ahol fölül az ősök leszármazási családfáját őrizték egy kis ládában, alul a szintén magasított részen egy oltárszerűség, néhány edény és füstölő-rudacsák. Az előzetes program szerint Jongji faluban, a Guan klán áldozatot mutat be az ősök szellemeinek és az Aratás istenének ("God of Harvest" – így írták a programban). A délutáni áldozati szertartást az Égnek

ajánlják, az esti sámántánc pedig a Hús istenének ("the God of Meat") szól, melynek során egy disznót áldoznak, vagyis leölnek egy fekete sertést, amelynek húsból mindenki részesülhet, együtt a falubeliekkel. Így ez nagyon érdekesnek ígérkezett, hiszen a betakarításnak még nincs vége – a kukorica még kint állt a mezőn – a konferencia szervezői ügyeltek arra, hogy a sámánok az időszaknak megfelelő szokáshagyományból mutassanak be a helyi kutatóknak – mert a három külföldin kívül csak a mandzsu kultúra kutatói és megtartásán dolgozó szervezetek képviselői voltak jelen, több mint százan.

Még mielőtt bármi elkezdődött volna, én azért megismerkedtem a sámánokkal és megkérdeztem – Meng Hui-jing pekingi kolléganő segítségével –, hogy mi lesz a szertartás célja? A felelet az volt, hogy "emlékezés az ősökre". Végül is a nyár közepén, a betakarítás idején a tisztelet kijárt nekik, mert ők segítették a közösséget a természellel. A sámánok nevei: Guan Junde, 53 éves; Guan Junduo (66 éves); Guan Canghong (70 éves); Guan Junbi (74 éves) és Guan Junjiu (78 éves). Tulajdonképpen ők inkább csak dobosok – nem hiszem, hogy mind sámánok lettek volna – a két fiatalabb klántag, akik csak később kapcsolódtak be a szertartásba, azok valóban sámánoknak, beavattaknak tűntek. Az ő neveik: Guan Changgi (33 éves) és Guan Jingfu (39 éves). Az egyik sámán-dobos hozzátette, hogy a nagy család tagjai számára az ősökre való emlékezés egyben megerősítést jelent, boldogságot és egészséget. Ezért vesznek részt örömmel ezen a szertartáson. Egyébként az Aratás istenének a neve Usi Enduri. Arra a kérdésre, hogy ezt a szertartást minden évben megtartják-e, azt felelték, hogy nem, hanem csak a Sárkány és a Tigris évében (a keleti kalendárium szerint). Ez a mostani alkalom nem ilyen, a szokások bemutatása nekünk szól, illetve a falumúzeumot most ezzel az áldozati szertartással avatják fel.

Kezdeként néhány percet doboltak, ami nem tartott tovább 4-5 percnél. Két hosszú, három rövid ütemből állt a ritmus. Ez a bevezető dobolás még kinn az udvaron, az ajtó előtt történt. Egy nagy, erős hangú, állványon álló, mélyhangú dob adta meg az alaprítmust. Hirtelen hagyták abba a dobolást, és mindenki benyomult a bal oldali szobába, ahol az oltárnak előkészített asztal állt. Akkor kiderült, hogy szinte mindenkinél van kamera vagy fényképezőgép, és mindenki meg akarja örökíteni az eseményt. Egymást lökdöstük, állandóan belógtak a kamerák a nézőterembe, gondolom az enyémé is az övékbe. Egyszóval majdnem lehetetlen volt filmezni.

Teljesen természetes, ha a sámánok ezt az örületet és népszerűséget látva elkezdnek majd másként viselkedni. Egyelőre ezt nem vettem észre, ők nem igen zavartatták magukat, egyszerűen tették a dolgukat, beidegzetten, ahogy megszokták, ahogy helyesnek tartották. A ruhájuk, noha a régi szabást követte, és még színben is megfelelő (sötétkék), az anyaga talán műanyag volt, teljesen nylonnak látszó, tartás nélküli valami. Csak az öt dobos viselte ezt a köntöst, a fiatal sámánon halványkék felső, piros öv és kék szoknya volt.

Az oltárasztalt piros textillel leterítették, az egyik dobos felállította és meggyújtotta a füstölő rudacskákat a kis edényekben. A mongoloknál megismert artish-t egyengetett

az egyik segéd-sámán – elég idős volt, akár nagyobb rangja is lehetett volna –, s ahogyan más filmekből is emlékszem, mindig csak oldalt dobolt. A dobosok egyébként mindahányan fekete kalapot viseltek. A nők a nyugati bejárattól jobbra eső kangra ülhettek vagy állhattak, a férfiakat leparancsolták onnan. A két fiatal sámánt felöltöztették a kék szoknyába, amelynek alján stilizált díszítés található. (A minta nem olyan ősi, mint az általam 1995-ben meglátogatott Guan Borongé, aki éppen ennek a klánnak volt a nagysámánja.) Újra kezdődött a dobolás, a már megismert ritmusban. Fu Jü-guan is dobolt a kezébe, és ő is dobolt. Közben a fiatal sámánok az oltárra apró edényeket, meg kis réztányérokat, fém teáskannát helyeztek. Majd letérdeltek az oltár előtt és homlokukat háromszor a padlóhoz érintették. A két fiatal sámánon régi szabású (kinai?) ing, illetve ingkabát volt, és úgy tetszik a piros öv fontos és jellemző része az öltözetnek, mert azok a sámánok is, akikkel korábban találkoztam, piros övet viseltek.

Ezután újra dobolás kezdődött, a két fiatal fősámán is együtt dobolt az idősebbekkel. Közben behoztak egy csónak alakú teknőt, benne a rituális éteknek szánt sárga puliszkával. A fősámán az óra járásával megegyezően, majd visszafelé is körbedobolta az alacsony asztalra helyezett "csónakot". Amiről kiderült, hogy nem a hagyományoknak megfelelően készítették, mert az eredeti alak egyszerűen egy téglalap alakú láda! Pedig milyen érdekes elméleti magyarázatokra ragadtathatták volna magukat az etnológusok, pl. az ősoket szállító csónak szimbolikájáról! A dobolás pontosan öt percig tartott.

A ritus következő eleme a puliszka előkészítése, illetve nagy fakalapácsokkal való ütögetése volt egy malomkövön, amelyet két erős ember – a dobosok közül – gurított be a szobába a puliszkával töltött csónak ajtó felőli végéhez. Ezután újra kezdődött a dobolás. Az előszobában nagy üstben főzték a puliszkát, amiből aztán egy-egy – 5 cm vastagságú és vagy 30 cm átmérőjű – lepényt behoztak, majd lecsapták a malomköre. A dobosok közül ketten a dobolás ütemére felváltva ütni kezdtek. Majd a konyhában lévő "csónakban" folytatták a puliszka verését, amiből a lányok az ünnephez (ritushoz?) szükséges két ujjnyi széles "süteményeket" formáztak.

Egy alacsony asztal mellé ülve/térdelve a keleti "kang"-on gyúrták, formázták a puliszkát, amelyet közben tovább ütögetve, tömörítettek a sámán-segítők. Az egyik öreg magyarázta a lányoknak, hogyan kell csinálni. Olyan volt a hangulat, mint a csigatészta készítésénél – igaz ezek a fiatal lányok nem énekeltek. Több tucat lapos, téglalap alakú "lepényt" készítettek. Közben újabb és újabb adag massa érkezett, a művelet jó hosszan eltartott. A lányok mandzsu ünnepi ruhában voltak. Eközben a konyhában megtisztítottak egy csirkét, amelyet aztán az ősök ládája elé helyeztek. A lányok rendületlenül gyúrták a puliszkából a kis rudakat (később nem került elő ez a sok sütemény!). Térdeltek bizony, nem ültek, pedig a munkájuk majd egy óráig eltartott. Amikor befejezték, akkor a két fiatal sámán behozta a két megpuccolt csirkét, és elhelyezte az oltár melletti láda előtt. A csirkéket az Aranysas Istennek (Aishin Daimin) ajánlották. Közben a dobosok rendületlenül verték a ritmust. Megfigyeltem, hogy nem mindegyik

sámán forgatta a dobját az ütések alatt. Ez az átlagosnál hosszabb dobolási szakasz volt, jó húsz perces, közben a két fiatal sámán az oltár körül foglalatzkodott, rendezgették a rajta lévő tárgyakat. (Szerencsére a nagy dobolást többen nem bírták és kimentek, így könnyebben lehetett forgatni – egyébként egymást tapostuk!)

A fősámán és segítője felöltötte csörgős sámánövét és újra kezdődött a dobolás – az egész rituson végigvonul a szakaszosság. Mintha felvonulásokra oszlana az egész, kisebb-nagyobb szünetekkel, újfajta akcióval. A két sámánruhába öltözött fiatal szemben állt az oltárral és komoly arccal doboltak, időről időre térdet hajtottak, anélkül, hogy a dobolást abbahagyták volna. Alig két perc múlva megindultak kifelé a szobából, hogy a konyhaajtóban állva az ősök szellemeit hívják. Azt remélték, hogy az ősök szellemei majd segítik a közösséget. (Mondanom se kell, hogy a fotósok hada utánuk tódult, szerencsére én bent maradtam és sikerült az oltárt és az ősök ládája elé kitett két csirkét és egy másik áldozati oltárt lefényképeznem. Így amikor bejöttek, igen jó pozícióban voltam, hogy megörökítem jellegzetes derékrázó bevonulásukat. A dobolás ez alkalommal se volt több három percnél.

Már jól benne voltunk a délutánban, amikor kívülről, az udvarról felhangzott egy malac sivítása. Egy nagy fekete disznót vezettek, illetve toltak a ház felé úgy, hogy csak az első két lába érte a földet. Behozták az oltár elé, oldalára fektették és ott doboltak a fülébe. Ezt még nyugodtan tűrte, majd a fülébe öntött a fősámán egy kis pálinkát, s mivel megrázkódott, ez azt jelentette, hogy az istenek, az ősök szellemei elfogadják az áldozatot. Azután kivitték a konyhába és leszúrták, a vérét felfogták egy edényben. Ezután következett a fekete sörite letisztítása a hatalmas üstből kimert forró víz és éles kések segítségével. (Az esti vacsorához aztán készítettek véres hurkát, valódi vérből, nem keverve semmi mással, ez egy jellegzetes mandzsu étel!)

Fontos mozzanat volt a kettévágott disznó feldarabolása. Az egyik idősebb segítő férfi mutatta, hogy hol vágják el a testet nyolc részre, mert aztán a darabokat bevitték az oltár elé. A csónakszerű ládában újra összerakták az egész testet. A fej egyben maradt, de beborították a száját valami hártýával (talán a gyomrot húzták rá hártýaszerűen). A fej került az oltár közelébe, a forró húsdarabokat a legidősebb segítő-dobos hordta be a ládába, a fiatal fősámán és segítője csak nézte. Fu Jü-guan ismét dobolt, rajta nem volt semmilyen sámánruha, mint ahogy két másik doboson se. A két fiatal sámán az oltárral szemben állt és dobolt, most már újra felöltötték csörgő övüket. A bal oldalon álló sámán énekelve sorolta a megidézett isteneket, ahogy az ilyenkor szokásos volt. A dobosok körbe állták a felajánlott disznó áldozatot és rendületlenül verték dobjaikat. A disznó feldarabolásában kimerült dobosok nyakában sárga törülközők lógtak, már a műanyag köntös sem volt rajtuk.

A két fősámán övüket, derekukat rázva hátrált a disznóig, majd vissza az oltárhoz. A fősámán kezét rázva táncot imitált, majd felvett néhány gömb alakú csörgőt az oltárról és körbejárta a disznó tetemét, egyszer az óramutató járásának megfelelően, egyszer pedig fordítva, a segítő (zhai-li) fogta az övét hátulról és követte. A harmadik

körbejárás után odakapott a disznó fejéhez és feltépte az álkapcsokat, szétszakítva ezzel a borító hárttyát. Mint a helybéliek elmondták, ezzel jelképesen megnyitották az utat az istenek számára, hogy ehessenek az áldozati állatból.

Ekkor a fősámán a földre zuhant és ottmaradt, a segítője pedig mellette térdelt és hosszasan énekelve sorolta, hogy milyen istenek lettek megidézve a szertartásra. Ez a transz-imitáció és a kíséző ének se tartott tovább két percnél. A sámánt ilyenkor állítólag a Vaddisznó isten szelleme szállja meg (talán a fekete disznó utal erre), a főisten, az Ég istene pedig Abha-enduri volt, akit említettek, az ő madara a holló, szerencsét hozó madár, a mandzsu sámánok egyik segítője. A holló hozza az istenek üzenetét – a magyar néphitben is hírvívő madár. A mandzsuk különösen tisztelik a denevért, mert egyik őzüket Nurhacsit, a legendás hőst (baturu) megmentette, mégpedig úgy, hogy a fejére szállt és ezáltal a hős láthatatlanná vált. A denevér stílizált formában megjelenik a mandzsu ornamentikában is. Fu Jü-guan elmondta, hogy a bagoly szintén a sámánok segítő madara volt.

Este nyolc óra körül volt a vacsora. Ez a valódi szertartások esetében is így volt, mondták a helybéliek, a mandzsu sámánság szakértői, mert estére készültek el az ételek és mindenki elfáradt, ezért következett az együttevés, amely minden közösségi rítus lényege. (Megjegyzem, hogy a koreai sámánszertartásokban is jól elkülöníthető "felvonások" figyelhetők meg. Azt is mondhatnók, hogy a szent és profán mozzanatok állandó váltakozása az egyik jellemzője az eurázsiai sámánszertartásoknak.)

Közben teljesen besötétedett, s félhold ragyogott a felhőtlen égen, ekkor a dobosok újra rákezdtek a dobolásra. A két fiatal fősámán közül most az énekelte, amelyik napközben a segítő volt. Inkább recitált valami szöveget, s mindkettőjük arcán látszott, hogy teljesen komolyan veszik, mélyen átélik a szerepüket. Az korábban, délután is érezhető volt, hogy teljesen figyelmen kívül hagyták a körülöttük állókat (a fotósokat és a vendégeket), csak tették a dolgukat, mert az ősökre, illetve azok szellemeire figyeltek. Körüljárták, körül dobolták a kis asztalt, amire egy kis fémedénybe füstölőt állítottak és egy másikban szeszesital volt, meg egy tálon húsdarabok. Ez a dobolás se tartott öt percnél tovább! Érdekes, hogy az ember jóval hosszabbnak érzi a monotonitás miatt. Aztán rövid szünet után újrakezdtek a dobolást és kezdték körbejárni a tüzet, amelyet a szünetben meggyújtottak.

Elég nagy máglyát raktak, amiből hamarosan látványos tűz lett. Közben egy asztalon kihoztak sok tenyérnyi nagyságúra vágott szalonnás részt a disznóból és hosszú vasnyársakat. A nyársak arra szolgáltak, hogy mindenki pirítson egy kis szalonnát. Így mindenki részesült az áldozati állatból. Az öklömnnyire vágott darabokból aki akart vehetett, és süthetett magának a tűznél. Ez volt feltehetően a Hús istenének tiszteletére rendelt szertartás – legalábbis így jelezték az előzetes programban – és az értelme az volt, hogy aki evett a húsból, az hosszú életű lesz – mondták a helybéliek. Vagyis a Hús istene részesült az áldozatból azáltal, hogy a rítus résztvevői ettek, de a

Tűz istene is jóllakott, mert sok húsdarab beleesett a tűzbe. A tűz volt a közvetítő, mint annyi más szertartás alkalmával. (Tulajdonképpen most értettem meg a szalonnasütés jelentését – feltehetően az is hosszú életet jelent, vagyis így őriztük meg, egy hajdani állatáldozat emlékét, amikor szalonnát sütöttünk!)

A hangulat egyre emelkedett, a tűz magasra csapott, nem volt könnyű még a hosszú nyársakkal se sütni, olyan erős volt a tűz. Aztán újra megszólaltak a dobok, de most nem az eddigi dobosok ütötték a ritmust, hanem a helybeliek, a konferencia résztvevői, bárki bezállhatott és be is állhatott a tűz körüli keringésbe. Hívtak is mindenkit és sokan be is álltak. A dobosok vad ugrálásba kezdtek – ilyet már láttam egy mandzsu dokumentumfilmben, csak ott maszkokkal csinálták a szellemtáncot, itt meg anélkül. Ez a felszabadult körtánc tette igazán hitelessé az egész napi megrendezett szertartás-játékot ("Dasein" – a benne való lét). Éppen azáltal lett igazivá az egész, hogy az áldozati állatot leölték, a húsát felajánlották az ősöknek, majd maguk a résztvevők együtt elfogyasztották (communio). Végül pedig a csillagok alatt, a tűz körül önfeledt körtáncot jártak önmaguk, és persze az ősök szórakoztatására. (A rítusnak ezt a funkcióját Koreában is megfigyelhettük az ottani sámánszertartások alkalmával, ugyanis ott kimondottan szórakoztatni kellett a szellemeket, és mindenkinek be kellett kapcsolódnia a közös táncolásba, még a külföldi vendégnek is, a filmkészítő antropológusnak is!)

Mivel engem is kértek, hogy álljak be a táncba, én is kértem egy dobot, és átvéve a ritmust jól doboltam, táncoltam és ugráltam, mint a többiek. A végén egy fiatal mandzsu nő odajött és megdicsért, és hazafelé a buszban mondták többen, hogy jól doboltam. Igen, ez a tánc nekik, a helybelieknek szólt, ami nappal még visszafogott tartózkodás volt, az a sötétség és a tűz felszabadító mámorában önfeledt kerengéssé varázsolódott. Az aratás, a hús, a körtánc mind-mind a termékenység, az egészséges életösztön megélésének biológiai és társadalmi jelentésének kifejeződései. Ezért válhatott, és vált valójában a bemutatásra szánt hagyomány egyszerre élettel és jelentéssel teli közösségi rítussá, amelynek hatása alól senki se tudta kivonni magát. A szemek ragyogtak, mint a teljesedő hold az égen, ezen a felhőtlen nyárközépi éjszakán.

2.

A következő nap is jól indult, mert csodás idő volt. A program ugyan "folklore tour"-t ígért Ulajje faluban – ők ugyan városnak nevezik –, amelyhez egy másik kisebb település tartozik, Hancun, ahol az ottani sámánok majd bemutatót tartanak. Mivel a múlt évben – 2000-ben – éppen ebben az utóbbi községben jártam, és ott egy régi hiteles öreg sámánnal találkoztam, úgy gondoltam, még ha bemutató lesz is, az többé-kevésbé hiteles lesz. Estére egy szigeten – Wusong volt a neve, a Szungari folyóban – külön szertartást ígértek, amely az égen lévő csillagoknak szól. (Fu Ju-guang legújabb könyvében és Guo Shu-junnál is külön fejezet szól a csillagképek szerepéről a mandzsu samanizmusban.)

Ehhez képest tömény "folklorizmust" kaptunk. Kezdődött azzal, hogy a helyi általános iskolások felkészültek fogadásunkra és minden tudásukat bemutatták a tömeges chigong-tornától az áltörténeti játékgig (kosztümös szindarab a mandzsu hősidőkből!). Ami még mindig jobb, mintha kínai darabokat adnának elő – persze az egész kínaiul ment. Ami viszont érdekes volt, hogy az egyik tömeges kosztümös tornabemutatón a lányok sámán-övet, illetve annak utánzatát viselték és maszkokkal az arcukon ugráltak. A helyi hagyományból ismerem ezeket a maszkokat, mert itt vették fel azt a filmet, amit azért végül is sikerült megszerezniem, amelyben a múlt évben meglátogatott öreg sámánom szerepelt, akkor még fiatalon. A rítus végén maszkos alakok rohannak be a házba és ott vadul táncolnak. Tehát nem teljesen alaptalan az elgondolás, de mindez kínai – vagy annak tűnő – zenére történt, legalább dobolás lett volna.

Aztán tovább vittek minket a szigetre, ahol egy másik iskolás csoport várt bennünket. Ez ha lehet még rettenetesebb volt, noha ezek a leánykák is csörgő sámánövet és párdücbört imitáló szoknyácskát viseltek. Nagyon változott a világ, tíz évvel ezelőtt alig lehetett a sámánokról beszélni, most meg már folklorizmus lett belőle. Sajnos éppen ott, ahol még megvan az eredeti. Nem kellene úgy eltorzítani – persze, ha úgy veszem, hogy így legalább tudatosul, akkor még mindig jobb, mintha egyáltalán nem beszélnének róla.

Már az is figyelemreméltó, hogy a szigeten úgy építettek fel egy turistafogadó szálloda-féleséget, hogy a szerkezetét és külsejét tekintve a régi mandzsu udvarházakat formázta. Ott voltak a vendégszobák (zuhannyal és wc-vel). Volt külön étterem és konyharészleg, és külön egy szintén hagyományos stílusban épített falumúzeum-szerűség. Lényegében egyetlen kiállítóhelyiség, ahol néhány régi használati tárgy látható. Itt is több ház állt négyszöget alkotva, és délután ott mutatta be énekeit a Chang-klán (ezt a kategóriát használták a kínai kollégák, amikor angolra fordították a magyarázatot), és ez itt helyénvaló, mert a sámán-rítusok valóban nagycsaládi keretben szerveződnek ezen a vidéken.

Ennek a közösségnek érdekessége, hogy kínaiak, vagyis a több évszázada ide telepített han katonák leszármazottai keveredtek a helyi mandzsu lakossággal – ezért is nevezik őket, ezt a csoportot handzsunnak. Sámánjaik dobjai is különböznek a mandzsukéitól. Vaskeretes taiping-ku dobok ezek (régii vágyam teljesült, mert vettem egyet a csoporttól 50 dollárért).

Amit viszont bemutatnak, az a teljes folklorizmus volt. Valami furcsa fehér pizsamában – a hátán kínai sárkány himzéssel – jelentek meg és először alig két percet doboltak. Hatan voltak. A legöregebb nem volt beöltözve, hanem csak egy kopott katonakabát volt rajta, a neve Chang Wei-xuan (82 éves), ő csak ült oldalt és diktálta a ritmust a fiatalabbaknak, mellette állt egy fiatal dobos. A beöltözött csoport vezetője Chang Zhi-qian (73 éves), úgy emlékszem, hogy őt láttam az egyik dokumentumfilmben. Chang Shu-jun (35 éves), övelük vagyok lefényképezve, de volt még két egészen fiatal tagja is a csoportnak az egyik huszon-, a másik inkább tizenéves lehetett, mondjuk tizenhét-tizenéves.

Amikor a dobot vettem, az öreg sámán bejött és egy tolmács segítségével sikerült megtudnom tőle, hogy ő tizennégy éves volt, amikor sámánna lett. Nem betegség útján vált azzá, hanem egy idősebb sámán kiválasztotta őt, a mestere írástudatlan volt, mégis tőle tanult mindent. Büszkén említette, hogy a család alapító őse a Ming dinasztia korában híres generális volt, s az ő emlékét ma is őrzik, ez adja a nemzet-ség összetartozás-tudatát. Egyébként az utolsó ének, amit a csoport elénekelt, éppen egy ilyen ősoket megidéző dallam volt.

Visszatérve a bemutatóhoz, nem volt érdektelen abból a szempontból, hogy láhattuk és érzékelhettük a különböző ritmusokat, a dobolás mozdulatait, fogásait, a sámánok táncát, forgásaikat, lépéseik kidolgozottságát. Ezek pontosan ugyanolyanok, mint amilyeneket egy dokumentumfilmben láttam, amelyet évekkal ezelőtt vettek fel. Noha a ruha – lényegében csak egy kék szoknya, alul tenyérnyi piros dísszel – gyanúsnak tűnt, a fejdísz hiteles volt. Lényegében egy homlokpánt, három beépített tükörrel és pávatollakkal. A magam részéről úgy fogtam fel a dolgot, hogy a fiatal sámánok (vagy sámánjelöltek) gyakorolják a dobolást és a mozgást. A 73 éves és az egyik fiatal volt felöltözve – gondolom, hogy a valódi szertartásokon is ők a ritus főszereplői, s nekünk most éppen úgy mozognak, ahogy megszokták. Ebből a szempontból, amit megörökítünk az valami kontextuson kívüli szokásrészlet volt, de a dallam, a ritmika szempontjából teljesen hiteles. Hálát adok a sorsnak, hogy én még láthattam turizmus előtti sámánokat is.

A táncos dobolás bemutatók után, ahol a virtuóz dobforgatást is bemutatta az egyik idősebb sámán (ez egyébként szintén benne van az egyik még a 80-as években készített dokumentumfilmben) elénekelték három különböző éneket. Ezek is mind a helyi sámánhagyomány anyagából valók (a "Három veréb hat szemmel" ritmusára szólt az első). Időnként az öreg időről időre meghajolt – noha ült! – feltehetően a szövegben említett valamit (ez az ének is körülbelül három percig tartott). Majd egy másik következett, ahol ő előénekelte és a fiatalabbak válaszoltak, illetve utána énekeltek a szöveget. Ez néha nem kis nehézséget okozott az ifjaknak, de legalább láthattuk a hagyomány állapotát. A negyedik perc után letérdelt az egész csapat és úgy folytatták az éneklést és csak a nyolcadik percnél álltak fel.

Végül a négy égtáj felé térdet hajtottak és befejezték a bemutatót, ami valódi dallamokat, valódi dobolást, hiteles ritmust és beidegzett mozgást mutatott be nekünk kívülállóknak, érdeklődő kutatóknak, távolról jött turistáknak. A két öregebb biztosította a bemutató hitelességét – ki tudja meddig.

3.

Négy nap múlva Csangcsunban hajsál hiján lekéstük a Belső-Mongóliába induló vonatot. Tongliao városába igyekeztünk, mert a tánckutató folklorista kolléganő elmondta, hogy ő ismer egy idős sámánt. Fel is hívta telefonon, meg az intézetének egyik fiatal munkatársát, hogy hozza be az öreget a jó két órányira lévő kis falujából a városba. Hiába mondtam, hogy mi szívesen kimennénk. "Nem lehet!" – volt a felelet,

mert a faluban van egy másik sámán is, és valahogy ott is megvan a féltékenység. Guo Shuyuntól én már tudtam erről az öreg sámánról, mert még a múlt évben megígérte, hogy kivisz hozzá, de nem lett belőle semmi. A Harner-féle csapat is járt ott és videóra vették még 1995-ben (ha jól emlékszem) az öregnek és női segítőjének a bemutatóját.

Bármennyire is viszolyog egy antropológus attól, hogy amit filmre vagy videóra vesz, az csak bemutató, meg kell barátkozni azzal a ténnyel, hogy bizonyos esetekben be kell érje azzal, amit kap! Hiszen a rítusok nem akkor történnek, amikor ő éppen ott tartózkodik, vagyis amikor valami szertartás van, akkor ő éppen nincs ott! Az énekeknek azonban van egy bizonyos hosszúsága (illetve szövege), a szertartásoknak egy belső rendje, felépítése, és az egésznek egy olyan határozott dinamikája, amely nem teszi lehetővé, hogy a sámán másként tegye a dolgát, mint ahogy megszokásból teszi. A bemutató tehát hiteles képet ad a legtöbb szertartásról.

Az idős sámán, aki most 77 éves (1925-ben született), a mongol horcsin nemzetségből származik, Szerencsin a neve. Hetedizigleg sámán nemzetségből való és tíz beavatáson ment keresztül, ezt a róla szóló könyv, ugyancsak mongol származású szerzője, Bai Cuying mondta el, aki összegyűjtötte még a 80-as években az akkor még ereje teljében lévő sámán (bő) énekeit (mintegy 30 szellemhívó éneket – ezt a könyvet nekem adta). Fotókat is készített 1984-ben, amelyek a sámán különleges táncát is mutatják, szerinte teljes extázisban.

Segítője egy 40 éves asszony, Tanhvar, aki az öreg tanítványa és ugyanabban a faluban lakik. A ruhát és a felszerelést egy kopott bőröndben hozták magukkal. A bemutatóra végül is a múzeum egyik termében került sor – elég lehetetlen körülmények között, rövid vita után. Az első mozzanat az volt, hogy egy kis asztalt kerítettek, amelyre mintegy oltárra kitétték a felszerelést, az öltözetet, a koronát és a dobokat. A két korona (tolga) különösen szép volt, mert réz lapokból készültek, a pánt fölötti (ilyen: | alakú) lapok, amelyeket buddhista képek voltak halványan bevésve. A dobokat (höngörögő) is oda állították az asztal-oltárra a verővel (dzsesura – így értettem a kiejtést) együtt. A koronáról hosszú kék, zöld és piros selyem szalagok (purgutin szule) lógtak, a szem előtt lógó szürke szálak (halvache) teljesen betakarták az öreg sámán arcát. A koronán felül három madár volt, ezek egy-egy leveles fa tetejére voltak erősítve, amely a világfát (mate) jelképezi. A sámánok nyelvszerű szalagokból összeállított szoknyáját (alügtür) mindenféle színes anyagból készítették – jellegzetes példája a Lévi-Strauss által említett "bricolage"-nak, amit találtak, abból készítették. Az öv egy bőr szíj, olyan három ujjnyi széles, amelyre vékony bőr szíjakra hét kerek réztükröt (tölő) függesztettek, ezek aztán nagy zajt csaptak a sámánok forgásakor. (Fölül mindketten egyszerű hétköznapi inget viseltek, azt amiben jöttek – ez is mutatja, hogy mennyire összefonódik a köznapi és a szent a samanizmusban.)

Az "oltárra" még felállítottak egy-egy kis ostort és egy-egy három ujj széles kardot, amelyekre a markolat fölött egy kis réz korong volt erősítve. Az egyik "kard" (inkább tör, mert a penge kb. 40 cm hosszú volt mindössze) pengéjének közepén sárgaréz

pontok voltak a vasba beledolgozva. A Göncölszekér alakját mutatta a pontok elrendezése. Megjegyzendő, hogy a múzeumban megnéztük a sámántárgyak gyűjteményét is, amely kb. egy tucat tárgyból állott. Ott is volt három kard és három dob. Érdekes, hogy ezek a belső-mongóliai dobok vékony kovácsoltvas keretre feszített bördobok és nem a Mongóliában látott hatalmas fakávás dobok. A szomszédos handzsun sámánnál láttam ilyen dobok (egy csakar sámán tart ilyen a kezében egy régi fényképen).

A fiatalabb sámánasszony segített az öregnek az öltözésben. Megfigyeltem, hogy a fém korona alá (mű)bőrből készített sapkát vettek fel, és hogy a színes nyelvekből álló szoknya alá vörös szövetből készített kötényt kötöttek fel a derekukra, és a réztükrök alá is bőr alátétet tettek. Végül az asztal-oltáron csak három kis ivópohár maradt, amelyet megtöltöttek a jellegzetes törkölyszerű erős pálinkával. Ebből később a fősámán hintett a szellemeknek.

Az öltözködés negyed ötkor kezdődött, amikor már teljes díszben voltak (utoljára a koronát tették fel), akkor kitétték az asztalra a rongyokból kicsavart ongot-okat. Kétszer kilenc kis ember alakú szobrocska került elő a vörös posztóból, illetve egy erszényből, amelyben a sámánő tartotta a szellem-segítőket jelképező bábukat. Az asztal közepén egy kis edényben rizs volt és abba állították a füstölő pálcikákat, majd a kis ivópoharakban is meggyújtották a szeszt. Ez elég nehezen sikerült a modern gázöngyújtók segítségével. Végül az öreg megfüstölte az "oltárt" és az egyik kis gyűszűnyi pohárból háromszor spriccelt a szellemeknek, majd egy széles mozdulattal körbeöntötte az italt maga körül a földre. Ezután szembeálltak az asztal-oltárral, amelyen a kardok mellett ott állt a két ostor is (közben az ongot-okat összeszedték és eltették), és elkezdtek dobolni. Időről-időre meghajoltak kissé és közel emelték a fejükhöz a dobot. Aztán két percnyi dobolás után először jobb felé, majd félfordulat után egy másik irányba, majd újabb félfordulat után bal felé is doboltak, vagyis a négy égtáj mindegyikét köszöntötték. Amikor visszatértek az oltárral szemben álló helyzetbe, akkor elkezdtek énekelni és közben a versszakok végén megütötték a dobot is. (A sámánasszony váratlanul berekedt és félrevonult köpködni és krakogni. Jókat köpött időnként a későbbiekben is.) Megfigyeltem más sámánszertartások alkalmával, hogy a segítő a szertartás közben itatja a sámánt. Ez most is kétszer megtörtént. Egy ének nyolc percig tartott és ezalatt kétszer itatta a fősámánt a sámánasszony. Az első ének után egy másik dallamot énekeltek, négy perc után egy még újabbat, és minden "versszak" (3-4 sor) után megütötték a dobot, majd tettek néhány tánclépést. Egy kicsit előre mentek és aztán jobbra, majd visszatértek az eredeti helyükre. Ez is majdnem nyolc perces ének volt, az öreg ezután újabb énekbe fogott. A sámán női segítőjével szembe állt, majd dobjaikat magasra emelve, jobbra kilépve kétszer megkerülték egymást. Ez a "tánc" másfél percenként megismétlődött. Majd a sámánasszony az öreg bő gyorsuló dobolására forogni kezdett és jó másfél-két percig forgott. Aztán hirtelen megállt és határozott dobütésekkel abbahagyta, befejezettnek nyilvánította a szertartás-bemutató első részét.

Mindketten letették dobjaikat, levették a koronát, és leültek pihenni, ami jó negyedóra-

ig tartott, mert az öreg igencsak elfáradt. Aztán újra feltették a madaras koronát és nyolc percnyi újabb éneklés kezdődött. Előbb rövidebb ének gyorsabb dobolásra, majd egy másik ének lassúbb ritmusra. Néhány versszak után együtt tökéletes összhangban néhány tánclépést tettek, de aztán még vagy négy percig énekeltek szemben az oltárral. Végül az öreg elkezdett forogni és verte az éles hangú dobot. Szoknyája és a korona szalagjai szálltak szétterülve, ő meg önfeledten forgott. Ahogy Bai Cuying, a helyi folklorista elmondta, ilyenkor szokott transzba esni. Most csak elfáradt, már nem érzi jól magát, mert elfogy a levegője.

Leült az öreg egy székre és a kedves kolléganő, Bai Cuying, aki rosszul érezte magát, már az előző nap Changchunban a kórházban is járt, most megvizsgáltatta magát, mert ilyenkor szokott a bő diagnózist csinálni. Megfogta és hosszasan tartotta az asszony pulzusán az ujjait. Ő is megállapította, hogy nincs jól a kolleganő, és vigyázni kell magára. Még mielőtt a diagnózishoz kezdett volna, Bai asszony háromszor töltött a sámánnak az üveg pálinkából egy kis pohárkába, melyet aztán az öreg széles mozdulattal körbeöntött. Mintegy szakrális kört rajzolt maga köré, vagy az is lehet, hogy csak a helyi szellemeket akarta kiengesztelni, vagy megjutalmazni, hogy segítik a munkáját. A nő sámánsegítő ott állt mögötte és csendben figyelte a történéseket, az öreg mind a két kéz pulzusát a kezébe vette. (Én gyorsan csináltam néhány fotót, mert ilyen alkalom ritkán adódik – rondán bele is hallatszik a felvételbe a fekete-fehér gépem csattanása, meg a másik gép villanása!) Ez a rész se tartott két és fél percnél hosszabban. (A tuvai sámánok jóval hosszabban tudakolják a hozzájuk forduló bajait, ők is vagy a pulzus nézik, vagy kis kavicsokkal jósolnak.) Végül az öreg felállt, fordult néhányat, majd az oltár felé elénekelt egy pergő ritmusú éneket, ami alig egy percig tartott. Aztán meghajolva határozottan megütötte a dobját, ezzel mintegy jelezve, hogy befejezettnak nyilvánítja a bemutatót, ami így a szünettel együtt jó másfél óráig tartott, és az előzetes megállapodásnak megfelelően 300 dollárumba került.

A világ megváltozott, terepmunkát már itt se lehet ingyen végezni. 2000-ben még csak néhány száz yuant fizettem a sámánnak (meg a mikrobusz bérlésekért vagy 600-800-at) most a jilini konferencia részvételi díja 500 dollár volt. Igaz, ebben legalább benne foglaltatott a két kirándulás. Természetesen a "kedves" kolleganő, Bai Chu-ying asszony előre kérte a pénzt (és az előzetesen kialakult 2000 yuan helyett 3000-et kért, mire Tungliaoba érkeztünk), így még szerencse, hogy legalább egy értékelhető másfél órát kaptam cserébe. Igaz a háttér nem természetes, de mégis jobb, mint semmi.

4.

Másnap délelőtt – mivel csak vasárnap járt repülőgép Pekingbe – Bai Chu-ying levett egy videófelvételt az öreg horcsin bő utolsó beavató szertartásáról, amelyet utolsó csapat tanítványának rendeztek. Meglehet, hogy a velünk készített felvétel is egyike az utolsóknak, mert nagyon fáradt volt már a végén, azért is fejezte be olyan hirtelen. Szerencsén bő 2000. október 6-án tartotta az utolsó beavató szertartást. Tíz tanítvá-

nya vett részt ezen a több órás rituálén. (A szertartásról készült felvételt a televízió képernyőjéről felvettem az én kis kamerámmal – rettenetes lett a minőség, de több mint a semmi.)

Az első képek az öreg sámán otthonát mutatják. A házi oltár felett Mao elvtárs, amint éppen kezét fog valakivel. Az oltár mellett a telefon, ami egyébként a szertartás alatt meg is szólalt. A szertartás bevezető részét, ami a time-kód szerint déli tizenkettőkor kezdődött, az öreg otthonában tartották, bár jó sokan (legalább harmincan) voltak a szobában vagy teremben, és a tanítványok, a felavatandók ott térdeltek Szerencsin mögött. Az egyik reszketett egész testében, a másik csak az összetett kezét rázta, illetve rázta őt magát a transzállapot. Egy harmadik egy kis pohárból állandóan spriccelt az oltár felé a szellemeknek. Előttük ott gőzölgött a reggel levágott és megfőzött birkahús egy nagy tálban, az is az oltár előtt, ami a fényképek tanúsága szerint az öreg őseit ábrázolta. Az öreg ott állt és gyors ritmusban verte a taktust az énekhez, amelyben a sorok végén, refrénszerűen mindig ugyanazt a szót lehetett hallani – mint később Bai asszony felvilágosított ez a szó a tengri volt. Vagyis istenhívó éneket énekelt a fősámán, hogy az(ok) segítsenek a felavatandóknak, adjanak bátorságot a próbákhoz, a várható megpróbáltatások elviseléséhez. Így első alkalommal – ezeket mutatták a felvételek – három próbán kell átmenni, amelyek a következők voltak: 1) két éles kardon kell mezítláb végiglépkedni, 2) egy tüzes kapára kell lépni, 3) egy tüzes vasdarabot kell a fogak közé szorítani néhány pillanatra. Ezeknek tudatában nem meglepő, hogy az egyik felavatandó fiatal nőre olyan rázkódás jött rá még a szobában, hogy alig tudták a többiek lefogni.

Délután került sor a valódi beavatási próbákra. Szerencsin és segítőnője először doboltak és táncoltak, forogtak – ahogy azt nekünk már bemutatták –, a tanítványok pedig felsorakoztak, hogy végig menjenek a próbákon. Kivittek az udvarra egy asztalt, azon rögtönöztek egy oltárszerűséget és elhelyeztek rajta három kis poharat, amelyekbe pálinkát öntöttek és meggyújtották – éppen úgy, mint amikor nekünk a bemutatót tartották. A helybeliek nagy tömege és a rokonok, ismerősök álltak körül a beavatás helyszínét.

A földre terítettek egymás mellé több műanyag zsákot, amelyeken a beavatandók végigmennek, megközelítik megpróbáltatásaik eszközeit. Az első próba szerint két éles kard élén kellett mezítláb végig lépkedni. Először a sámán, Tenhuar mutatta meg, hogy mit kell csinálni, majd az öreg sámán. Közben gyors ütemben verték a dobot és egymás után jöttek a tanítványok, férfiak és nők vegyesen (az utóbbiak talán csak négyen voltak). Két fiatal szép arcú, bajuszos fiatal férfi verte a dobot, az öreg bő pedig figyelte a próbát. A két dobos feltehetően már beavatott lehetett. A sámán néha pálinkát öntött a kardok élére, először csak ráléptek, majd a sarkukkal nehezedtek rá, végül hosszában kellett végig araszolni rajtuk – mintahogy a koreai sámánasszony-nál láttam.

A második próba során a sámánjelöltek először a sarkukat beleérintették egy feltehetően olaj(??) tartalmazó tálba, majd erősen rátapostak egy tűzből éppen kivett forró

vaskapára. A sarkukról az olaj (vagy szesz) a kapán hatalmas lángot vetett, ekkor sikeres volt a próba. A körbenállók megdermedve figyelték az eseményeket – itt elég jó a videófelvétel, még így a rossz minőségű átmásolásban is látszik, hogy milyen forró a vas. Érdekes, hogy itt az öreg utoljára lépett a kapára és mivel már nem volt olyan forró, nem csapott fel a láng, a segítőtője pedig két lábbal ugrott a kapára és elcsúszott rajta, úgy kapták el, mert két oldalt azért tartották a jelölteket.

Végül a harmadik próba következett, amely egy kis megtüzesített háromszög alakú vasszerszám szájbavételét jelenti, pontosabban egy pillanatra a fogak közé szorítását. Ez is minden jelöltnek sikerült, kivéve egyet, aki állandóan előretolta, kinyújtotta a nyelvét, úgyhogy a sámán nő nem akarta megégetni a nyelvét. Érdekes megjegyezni, hogy az öreg és segítőtője, Tenhvar teljes sámáni díszben, öltözetben és koronásan vettek részt az avatási szertartáson, addig az avatandók köznapi, mai huszadik századi modern öltözékben voltak. A tüzes vas fogak közé szorítását is kétszer kellett megcsinálni. Az egész végén – mármint a szertartás és a videó végén – az öreg ül a fűthető alvóhelyen és a tanítványok egymásután leborulnak előtte, letérdelnek és homlokukkal érintik a földet.

Az egész belső-mongóliai utazás nagy tanulsága, hogy amit magam láttam – mint bemutatót is – érdekes volt, de amit nem láttam – csak mások által készített videófelvételen – az még érdekesebbnek tűnt. Ha nem jövök el és nem fizetek a lehetőségért, akkor talán soha nem láthatom Szerencsin utolsó tanítványbeavatási szertartását. Nem láthatom, hogy egy tucat – próbáltam megszámolni, többen voltak, mint tízen – középkorú és fiatal sámánjelölt kezdte meg működését, mivel túlestek az első felavatáson. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy a 21. század legelején több tucat fiatal sámán – a korábban avatottakkal együtt – áll készen arra, hogy folytassa Szerencsin mesterségét, tovább vigye az ősi hagyományt. A beavatottak arcán látszó elszántság és megszállottság azt mutatta, hogy van jelentése számukra a szertartásnak, hivatást választottak, illetve teljesítenek, mert engedtek az elhívásnak. Hiszen mint Bai Cuying elmondta, hosszú időn át jártak a tanítványok esténként az öreghez, hogy elsajátítsák, eltanulják a részleteket, de legfőképpen az énekeket (érdekes, hogy itt együtt éneklésre nem került sor). Pénzt nem fizettek, hanem inkább ételt hoztak, teát, vaját és ajándékokat. Szemcsin mind a tíz próbán átment, amelyek közül a negyedik a szögeken való lépdelés, az ötödikben pedig árkánnyal kilencszer (Bai asszony is ezt a szót használta – mongol/hun jövevényszó a magyarban!) körülkötik az avatandót, és az egyetlen erőfeszítéssel elszakítja azt. A hatodik próba során forró vajból kell egy üst aljáról régi fémpénzeket kivenni. A hetedik alkalmával pálcikákkal kilencszer megütögetik a jelöltek ajkát, hogy jól tudjanak énekelni, a nyolcadikban botosok sorfala között kell végigfutni, akik ütik botjaikkal őket (sorgolin taba) – mint Jancsó Szegénylegények c. filmjében. Így lesz valakiből utagan bő, ha nő, és bő, ha férfi.

Sajnos a beavatás kilencedik és tizedik próbatételét nem sikerült megtudnom, mert indult a repülöm.